

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ “Д. А. ЦЕНОВ” - СВИЩОВ
КАТЕДРА “СТРАТЕГИЧЕСКО ПЛАНИРАНЕ”

ДИМИТРИНА ЛЮБЕНОВА ПРОДАНОВА

АВТОРЕФЕРАТ

**ВЪРХУ ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА
СТЕПЕН “ДОКТОР” ПО ДОКТОРСКА ПРОГРАМА „ОРГАНИЗАЦИЯ И
УПРАВЛЕНИЕ ИЗВЪН СФЕРАТА НА МАТЕРИАЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО
(ПУБЛИЧНА АДМИНИСТРАЦИЯ)”**

СТИМУЛИРАНЕ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ЧРЕЗ АКТИВИЗИРАНЕ НА МЕСТНИТЕ ОБЩНОСТИ

*Научен ръководител:
проф. д.н. Борислав Димитров Борисов*

СВИЩОВ
2022

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита по реда на Закона за развитие на академичния състав от катедра „Стратегическо планиране” на СА „Д. А. Ценов” на заседание, проведено на 19.04.2022 г.

Дисертационната разработка има общ обем от 268 стандартни страници, от които 224 страници основен текст и 44 страници приложения, и съдържа: въведение – 10 страници, основен текст, поместен в три глави – 193 страници, заключение – 6 страници, списък на цитираните и използвани литературни източници – 125 броя, от които 49 на български език, и декларация за оригиналност. Дисертационният труд е илюстриран с 52 фигури и 41 таблици.

Откритото заседание на научното жури за защита на дисертационния труд ще се състои на 01.07.2022 г. в Заседателна зала „Ректорат“ на Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в Отдел „Докторантура и академично развитие“ на Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	3
1. АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА.....	3
2. ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	4
3. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	4
4. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	6
5. ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ТЕЗА.....	6
6. ОГРАНИЧИТЕЛНИ УСЛОВИЯ.....	6
7. ПРАКТИЧЕСКА ПРИЛОЖИМОСТ.....	7
II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	9
III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	12
ГЛАВА I. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ, РЕГУЛАТОРНА РАМКА И АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОДХОДА ЗА СТИМУЛИРАНЕТО НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ	12
ГЛАВА II. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ	23
ГЛАВА III. ЕМПИРИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МОБИЛИЗАЦИЯТА НА МЕСТНИЯ ПОТЕНЦИАЛ В ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В РАМКИТЕ НА ПОЛИТИКАТА НА ЕС ЗА ДЕЦЕНТРАЛИЗИРАНО И ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ.....	35
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	39
IV. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	40
V. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	42
VI. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	44
VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ	45

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА

Изследването е по тема с подчертана актуалност, научна и приложна насоченост. Едни от най-сериозните проблеми в ЕС са свързани с изоставането в икономическото развитие на селските райони, увеличаването на разликите в продуктивността и жизнения стандарт между градските и селските райони, застаряването на населението и влошаването на демографската структура в селските райони. Политиката за развитието на селските райони в ЕС увеличава значението си и е част от Общата селскостопанска политика (ОСП) на Съюза. Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) в България се прилага у нас след влизането в ЕС с основни цели подобряване на жизнения стандарт, повишаване нивото на услугите в селските райони, развитието на селското и горското стопанство, опазването на природните ресурси и др. Тя е важен инструмент за сближаване степента на развитие на градските ареали и селските райони. Икономическото развитие на селските райони, базирано на активизирането на местните общности, осигурява растеж и задоволяване на потребностите на местно ниво посредством прилагането на мултисекторния подход ЛИДЕР. Изследването представя подхода ЛИДЕР като гарантиращ балансираното развитие и подобряване качеството на живот в селските общини на база развитието на местните ресурси и изграждане на капацитет на местно ниво. Темата е особено актуална в контекста на дебата за бюджета на Европейския съюз и за бъдещето на общата селскостопанска политика – особено след последните предизвикателства пред Европа и света, каквито са Брекзит и пандемията от COVID-19.

Именно желанието да бъде направен обстоен и критичен анализ на прилагането на подхода ЛИДЕР в България като един от малкото инструменти за активизирането на местните общности и осигуряване балансирано развитие на селските райони, мотивира провеждането на настоящото дисертационно изследване. Във връзка с това актуалността на дисертационния труд се определя от следните моменти:

Първо. Сериозните проблеми в развитието на селските райони в България като изоставането в икономическото развитие, увеличаването на различията между

градските и селските райони, влошаването на демографската структура в селските райони и застаряването на населението.

Второ. Наличието на инструмент за подпомагане развитието на селските райони с ендегенен характер на предложените интервенции, който се прилага като част от Общата селскостопанска политика на ЕС и в България след присъединяването ѝ към Съюза, известен като подхода ЛИДЕР.

Трето. Важността на правилното и коректно измерване на резултатите от прилагането на подхода ЛИДЕР в България в края на втория програмен период и обосноваване на използването му за мобилизирането на местните общности в селските райони и в следващия период, който се очертава труден в контекста на сериозната икономическа криза вследствие на Брекзит, пандемията от COVID-19 и последиците от военните действия между Русия и Украйна.

2. ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследването е икономическото развитие на селските райони в България като специфично съчетание на местните ресурси и институционалния капацитет. **Предмет** на изследването са проблемите и начините за стимулиране на икономическото развитие на селските райони при използване на подхода за активизиране на местните общности “отдолу-нагоре”.

3. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Основната **цел** на дисертационния труд е, чрез изследване на икономическото развитие и мобилизацията на местния потенциал на селски райони от България да се идентифицират проблемите и да се оценят резултатите и ефектите от прилагането на подхода ЛИДЕР като въздействащ инструмент на Общата селскостопанска политика на ЕС за преодоляване на сериозните проблеми в икономическото и демографското положение на селските райони чрез активизиране на местните общности. На тази основа в дисертационната разработка се обособяват шест задачи, чието последователно изпълнение ще доведе до реализиране целта на изследването. Задачите на

изследването, които допринасят за цялостния и задълбочен анализ на разглежданата проблематика, се дефинират, както следва:

1. Извършване на преглед на научната литература в областта на местното икономическо развитие на районите и обзор на методите за неговото стимулиране, изследване ролята на многостепенното управление (Multi-level governance) в политиката на Европейския съюз за регионалното развитие, дефиниране на мястото и ролята на Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС за интегрирано развитие на селските райони в страните – членки и изясняване мястото на подхода ЛИДЕР в контекста на концепциите за икономическо развитие като съвкупност от териториален обхват, мерки и дейности, създаване на мрежи и връзки и многосекторна насоченост.

2. Извършване на функционален и териториален анализ на Местните инициативни групи (МИГ) в Република България, като специфична форма на публично-частно партньорство за вземане на решения в обсега на стратегията за местно развитие (СМР) и интегрирано оценяване на въздействието им върху местното икономическо развитие в българските общини.

3. Извършване на сравнителен анализ на общините, прилагачи подхода ЛИДЕР, и тези, които не попадат в обхвата на селските общини, като потенциални причини за различията в местното икономическо развитие на общините от Северна и Южна България.

4. Изследване на зависимостта между вида на Стратегиите за Водено от общностите местно развитие (СВОМР) – еднофондови и многофондови, и размера на субсидиите, получени за финансиране на проекти за стимулиране на местното икономическо развитие, одобрени от МИГ.

5. Конструирание на анкетен изследователски модел за оценяване въздействието на подхода ЛИДЕР върху активизирането на местните общности и провеждане на анкетно проучване, данните от което да послужат за извършване на дескриптивен анализ, проверки на хипотези и корелационен анализ на отговорите на респондентите.

6. Разработване на система от показатели за анализ и оценка на ефектите от функционирането на МИГ по отношение активизирането на местните общности и за постигане целите на Стратегиите за ВОМР.

4. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Методологията, която се използва в дисертационния труд, се базира върху използването и прилагането на дескриптивния анализ, сравнителния анализ, статистическите методи за анализ, анкетния метод, методите на дедукцията и индукцията, графичния метод.

5. ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ТЕЗА

Тезата, която се отстоява в дисертационния труд, е, че *активизирането на местните общности чрез прилагането на подхода ЛИДЕР като доказан инструмент на ОСП на Европейския съюз е със съществен принос за икономическото развитие и решаването на сериозните проблеми, пред които са изправени селските райони в България, поради което подходът трябва да се мултиплицира – да бъде продължен и с увеличено национално финансиране, да се дефинират по-прецизно и обхванат всички общини в селските райони и да се приложат допълнителни управленски мерки за постигане на синергетичен ефект и по-значими резултати в сближаването на селските и градските райони.*

6. ОГРАНИЧИТЕЛНИ УСЛОВИЯ

Основните **ограничителни условия**, при които се извършва дисертационното изследване, са свързани с териториалния обхват и времевия диапазон на изследването.

В анализа на характеристиките на българските общини, прилагащи подхода ЛИДЕР, периодът на изследването включва годините от 2000 г. до 2019 г., като в рамките на този период се открояват три отделни подпериода: преговорен процес за членство в ЕС – до 2007 г.; първи програмен период от членството в ЕС – от 2007–2013 г.; втори програмен период, като в случая се обхващат годините от 2014 до 2019 г. Териториалният обхват на този анализ включва всички 265 български общини,

включително всички 232 общини в селските райони и 117 български общини, участващи самостоятелно или съвместно с други общини в местни инициативни групи.

При емпиричното изследване с използването на анкетния метод и при анализа на годишните доклади за отчитане изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие (СВОМР) изследваните обекти са извадка от функциониращите МИГ в цялата страна, част от ЛИДЕР-мрежата, които са 64 към момента на провеждане на изследването. Тези извадки са формирани при не по-малко от 80% от генералната съвкупност, което е напълно достатъчно, за да се формират общовалидни изводи за съвкупността. Анализът на годишните доклади за отчитане изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие (СВОМР) е фокусиран върху докладите за 2019 г., които са публично достъпни и съдържат данни за реално изпълнение на стратегиите през годината и от началото на периода, за договорирани и изпълнени проекти, усвоен ресурс и постигнати ефекти, за което има точни, сигурни и надеждни данни, позволяващи правилното методологическо апробиране на теориите, концепциите и измерителите, разглеждани в дисертационния труд.

7. ПРАКТИЧЕСКА ПРИЛОЖИМОСТ

Дисертационният труд има три основни направления на практическа приложимост, както следва:

Първо. Териториалният анализ в дисертацията доказва, че някои от най-нуждаещите се региони в периферно положение отсъстват от картата на покритие с местни инициативни групи. Същевременно МИГ има в добре развити градски агломерации и в голяма част от черноморските общини. За да се отстранят демонстрираните слабости, проблеми и изкривявания в определянето на политики за развитие на селските райони и в алокирането на европейски и национални ресурси за постигането на целите на Воденото от общностите местно развитие, е необходима и належаща промяна на спорната, твърде обтекаема и некореспондираща с научното разбиране на селски район дефиниция. Предложените в дисертационния труд промени в дефиницията на „селски район“ дават възможност на правителството да разграничи

нуждаещите се от подкрепа за развитието селски общности от общини с достатъчни финансови ресурси, административен и социален капацитет за развитие.

Второ. Основните резултати от дисертационната разработка позволяват да се направят изводи за ефективността на подхода ЛИДЕР, който успява със сравнително малък дял на ресурсите, заделени в общия размер на средствата за развитие, да постигне значително активизиране на общността и ангажиране с проблемите на местното развитие, да привлече значим принос от страна на частния и неправителствения сектор, да индуцира нови проекти и да разкрие работни места. България, подобно на други новоприсъединили се страни – членки, избра да не отделя значим дял за реализиране на подхода ЛИДЕР, а по-скоро да използва традиционните механизми за подкрепа чрез централизирана интервенция. Увеличаването на дела на средствата за ЛИДЕР в ПРСР през следващите програмни периоди се доказва, че е от стратегически интерес за страната ни и за най-уязвимите местни общности.

Трето. Дисертационният труд извежда заключения за конструирането и прилагането на подхода в различните части и региони на страната. Проведеното анкетно проучване доказва, че ефектите и резултатите от прилагането на подхода ЛИДЕР за развитие на материално-техническата база на територията на МИГ, за конкурентоспособността на местния бизнес, подобряването на услугите и общо на социално-икономическото развитие се оценяват положително. Анкетата не открива зависимост между административния капацитет, както и между социално-икономическото въздействие на ВОМР върху развитието на населените места в съответната част на страната и местоположението на МИГ. Това предполага възможността за прилагане на подхода и функционирането му еднакво добре в Северна и Южна България. Така се отхвърля хипотезата за необходимостта от диференциран подход в прилагането на подхода ЛИДЕР в Северна и Южна България и/или по области и се предлага унифицираният подход.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е разработен при спазване на изискванията на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Той има общ обем от 268 стандартни страници и в структурно отношение включва:

Първо. Въведение от 10 стандартни страници.

Второ. Основен текст, съставен от три глави с общ обем от 193 стандартни страници.

Трето. Заключение с обем от 6 стандартни страници.

Четвърто. Списък от 125 използвани литературни и интернет източници, от които 49 са на български език, а останалите на английски език.

Пето. Декларация за оригиналност съгласно чл. 68 ал. 2 от Правилника за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“

Дисертационният труд е илюстриран с 52 фигури и 41 таблици.

Във въведението на дисертационната разработка се очертават основните аспекти на нейната актуалност и се дефинират нейните основни научни реквизити – обект, предмет, цел, задачи, теза, методология и ограничителни условия.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от три глави. В първа глава е представена концептуалната рамка на изследването, като в нея се изследват теоретичните основи, регулаторната рамка и актуалните проблеми на подхода за стимулирането на икономическото развитие на селските райони чрез активизиране на местните общности в България.

Във втора глава основният фокус е поставен върху дебата относно дефиницията за селски райони за целите на практическото прилагане на политиката за развитие на селските райони и се прилагат териториален анализ (географски метод) за оценка на дейностите на МИГ, сравнителен анализ и статистическо проучване на ефектите от прилагането на подхода ЛИДЕР в общини в България.

В трета глава са представени резултатите от анкетно проучване на мобилизацията на местния потенциал в общини в България, като е конструиран анкетен изследователски модел за оценяване на въздействието на подхода ЛИДЕР върху активизирането на местните общности. Провежда се и се анализира анкетно проучване за влиянието на подхода при мобилизацията на местния потенциал в общини в България в резултат от прилагането на ЛИДЕР и са тествани работните хипотези, като се извеждат ключови за тезата на докторанта констатации и заключения.

Всяка от трите глави на дисертационния труд завършва с изводи по отношение на съдържанието и изследванията, описани в тях, които доказват авторовата теза.

Дисертационната разработка завършва със заключителна част, в която се извършва преглед на постигнатите резултати вследствие на проведеното изследване и се извеждат насоки за бъдещи изследвания по темата, както и препоръки относно прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР като основен инструмент на ОСП на ЕС.

В конкретен план съдържането на дисертацията включва следните основни части:

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ, РЕГУЛАТОРНА РАМКА И АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОДХОДА ЗА СТИМУЛИРАНЕТО НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

1. Фундаменталната роля на концепцията за многостепенното управление (Multi-level governance) в политиката на Европейския съюз за регионално развитие
2. Състояние на селските райони в България в контекста на новата обща селскостопанска политика (ОСП) на ЕС
3. Подходът ЛИДЕР – основен катализатор за устойчивото развитие на селските райони и изграждане на социален капитал
4. Местните инициативни групи като управляващи органи в селските райони
5. Изводи

ГЛАВА ВТОРА. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

1. Сравнителен анализ на икономическото развитие на селските райони в Република България в контекста на подхода ЛИДЕР
2. Оценяване на резултатите от работата на МИГ при изпълнение на Стратегия за Водено от общностите местно развитие
3. Изводи

**ГЛАВА ТРЕТА. ЕМПИРИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МОБИЛИЗАЦИЯТА НА
МЕСТНИЯ ПОТЕНЦИАЛ В ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В
РАМКИТЕ НА ПОЛИТИКАТА НА ЕС ЗА ДЕЦЕНТРАЛИЗИРАНО И
ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ**

1. Анкетно проучване на прилагането на подхода ЛИДЕР за активизиране на местните общности в справянето с проблемите пред селските райони в България
2. Анализ на резултатите от анкетното проучване на прилагането на подхода ЛИДЕР за активизиране на местните общности в справянето с проблемите пред селските райони в България
3. Изводи

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

Въведението на дисертацията очертава и обосновава ключовите тематични направления, които се развиват в нейното изложение. Последователно се представят актуалността и добавената стойност на разглежданите в разработката теоретични и емпирични постановки. Формулират се обектът, предметът, основните цели и задачи на дисертационния труд. Дефинират се защитаваната теза, основните ограничителни условия и прилаганата методология в изследването. В синтезиран вид се описват структурата и съдържанието на отделните части в дисертацията.

ГЛАВА I. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ, РЕГУЛАТОРНА РАМКА И АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОДХОДА ЗА СТИМУЛИРАНЕТО НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

В първа глава е представена концептуалната рамка на изследването, като в нея се изследват теоретичните основи, регулаторната рамка и актуалните проблеми на подхода за стимулирането на икономическото развитие на селските райони чрез активизиране на местните общности в България.

Представят се вижданията за: ролята на концепцията за многостепенното управление в политиката на Европейския съюз за регионално развитие; състоянието на селските райони в България в контекста на новата обща селскостопанска политика на ЕС; концепциите за икономическо развитие и мястото на подхода ЛИДЕР в ендегенните модели за развитие; функционирането на местните инициативни групи като управляващи органи в селските райони, техния административен капацитет и ефективност.

Терминът „Многостепенно управление“ (Multi-level governance) или в превод „управление на много нива“ е съвременно понятие, което за първи път влиза в полезрението на политическата теория, когато със създаването на Европейския съюз и последвалата европейска интеграция се установява, че властта се измества не само от

централното държавно ниво нагоре към наднационалните структури, но и надолу към субнационалните органи.

Концепцията за многостепенно управление е развита в началото на 90-те години от Лизбет Хуге и Гари Маркс. Тяхната теория е резултат от изучаването на новите структури, въведени от ЕС след подписването на договора от Маастрихт през 1992 г., и предлага опростена практическа представа за функционирането на ЕС. Многостепенното управление е подход в политическата наука и теорията за публичната администрация, който произхожда от проучванията на европейската интеграция и изразява идеята, че в развиващата се глобална политическа икономика си взаимодействат на различни нива много органи на властта, които създават политики.

Многостепенното управление в рамките на ЕС се разбира като зачитане на компетенции, споделяне на отговорности и сътрудничество между различните нива на управление: ЕС, държавите-членки и регионалните и местните власти. В този контекст то се позовава на принципа на субсидиарност, който поставя решенията възможно най-близки до гражданите и гарантира, че това действие на равнището на Съюза е оправдано с оглед на възможностите, налични на национално, регионално или местно равнище. На практика многостепенното управление в рамките на ЕС е свързано с участието и координацията между всички нива на управление както в процеса на вземане на решения, така и в прилагането или оценката на европейските политики.

Концепцията за управление на много нива е изградена върху няколко основни твърдения (Nugent, 2003):

1. Европейската интеграция означава, че капацитетът за вземане на решения в ЕС е на няколко различни нива. Най-важните от тях са наднационалното ниво на институциите на ЕС, националното ниво на правителствата и субнационалните участници от регионалното и местното управление като местните власти и групите по интереси;

2. Европейската интеграция означава определена загуба на суверенитет за държавите или за националните правителства. От друга страна, европейската интеграция увеличава капацитета на наднационалните органи и субнационалните участници, които сега действат отвъд националните граници. Най-общо казано,

междуправителственият възглед за държавите като единствени важни участници в европейската политика се отхвърля или омаловажава поне от онези, които се застъпват за многостепенното управление;

3. Приема се, че наднационалното, националното и субнационалното ниво на управление са свързани помежду си с политическото развитие на едно ниво, въздействащи върху другите нива, като по този начин се оспорва държавно-центристкия модел. В тази рамка, например, действията на субнационално ниво могат да окажат дълбоко въздействие върху други нива и съответно влияят върху скоростта и формата на интеграция.

Използването на многостепенно управление позволява обединяване на ресурси за управление и прилагане на демократичните принципи, като същевременно осигурява свободата на отделните държави да действат автономно. Ефективността на управлението се повишава чрез създаване на съгласувани стандарти за прилагане и изпълнение на политиките на ЕС в различни сфери на дейност като околната среда, индустрията и особено важната в последните години тема за безопасността. По този начин концепцията за многостепенното управление прониква в основни направления на развитието на европейската идея.

Казаното дотук аргументира идеята, че успешното развитие на една национална икономика не може да се осъществи само с мерки на национално ниво, а изисква такива и на субнационално равнище, т.е. на нивото на отделните райони, области и общини. Това важи в още по-голяма степен за селските райони, в които дългогодишното прилагане само на национални мерки не води до устойчиви позитивни резултати.

Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС е създадена през 1962 г. от шестте държави – основателки на ЕС, и е най-старата политика на ЕС. Тя има за цел:

- осигуряване на безопасни храни на достъпни цени за гражданите на ЕС;
- осигуряване на справедлив жизнен стандарт за земеделските стопани;
- съхраняване на природните ресурси, както и опазване на околната среда.

Ежедневното управление на ОСП е отговорност на държавите – членки, като Сметната палата на ЕС контролира разходите. ОСП се разделя на три отделни области: директно подпомагане, пазарни мерки и развитие на селските райони.

Селските райони в България концентрират множество проблеми, които ги изтласкват в периферията на икономическото развитие. В исторически план дефиницията за „селски район“ в България претърпява редица промени. Определението за „селски район“ има важно значение от планова гледна точка, защото то е свързано с критерия за селектирането на общините, в които може да функционира МИГ, и неправилното му прилагане води до изкривяване на подхода ЛИДЕР в подпомагането на селските райони.

През първия програмен период (2007–2013 г.) България е разделена на 6 района за планиране (статистически райони от йерархично ниво NUTS II съгласно изискванията на Евростат), 28 административни области (статистически райони от йерархично ниво NUTS III по изискванията на Евростат) и 264 общини (местни административни единици от йерархично ниво LAU 1, бившите NUTS 4 преди регулацията от 2003 г.). Според дефиницията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) селските райони в България са тези територии в областите – статистически райони от йерархично ниво NUTS III, чиято гъстота на населението е под 150 души на квадратен километър. В зависимост от тази дефиниция 20 български области се квалифицират като преобладаващо селски райони, 7 – като значително селски райони и само столицата София се определя като преобладаващо градски район (Национален стратегически план за развитие на селските райони (2007 – 2013 г.), 2008).

През втория програмен период в Програмата за развитие на селските райони в Република България 2014–2020 г. (ПРСР 2014–2020 г.) се приема националната дефиниция от ПРСР 2007–2013 г. В нея селските райони се определят на ниво община (LAU 1) и включват територията на 232 от всички 265 общини, в които най-голямото населено място е с население не повече от 30 000 души. Според тази дефиниция селските райони заемат 81% от територията и 39% от населението на страната. В селските райони на България са разположени множество малки градове, една от важните функции на които е предоставянето на основните услуги на населението (Програма за развитие на селските райони в Република България 2014-2020 г., 2014).

Икономиката на страната се характеризира със силна зависимост от земеделието, висока безработица, застаряваща популация, слаб достъп/ниско качество на основните услуги (пътища, канализация и пр.) и миграция към урбанизираните територии, но с добър потенциал за развитие на селски туризъм.

БВП на глава от населението в селските райони е сред най-ниските в ЕС, което е показателно за икономическото им развитие, а преобладаваща част от фирмите на територията на селските райони са микро- и малките предприятия. Икономиката в селските райони е прекомерно зависима от земеделието и предлага оскъдни възможности за работа в другите сектори. Амортизираната или липсваща основна техническа инфраструктура (пътища, водоснабдяване, канализация и др.) и ниската енергийна ефективност на публичните сгради предлагат ограничени възможности за икономическо и социално развитие, а ниското качество и разнообразие на предлаганите социални и здравни услуги, туристически атракции и инфраструктура в селските райони демотивират пребиваването и живота в тях.

Социално-икономическата картина се допълва от ниското ниво на информационна грамотност и използване на информационните и комуникационни технологии. Местните общности и заинтересовани страни не разполагат със значим капацитет за създаване и управление на инициативи за местно развитие.

В резултат на всички тези констатации за социалното и икономическото развитие не е изненадващо, че БВП на глава от населението в градските райони е значително по-висок от този в селските райони. Преодоляването на едни от основните проблеми за тези територии – негативните демографски процеси и запазването на жизнеността на селските общности – е ключово за местното развитие, а националните и европейските подпомагащи програми е необходимо да създават заетост посредством нови производствени инвестиции.

Селските райони могат да предложат някои позитивни характеристики, които да благоприятстват усилията за преодоляване на негативните тенденции. Сред тях трябва да се отбележи наличието на гъста система от селища, свързани чрез пътна мрежа, макар и често в недобро състояние, запазените селски общности с богати културни традиции, предразполагащи за развитие на устойчив туризъм и опазване на

природното и културното наследство. Предоставянето на образователни и здравни услуги в тези райони се финансира преимуществено, отчитайки по-високата относителна цена и липсата на административен капацитет.

Съгласно националната дефиниция, използвана в Програма „САПАРД“, Програмата за развитие на селските райони (2007–2013), както и в Програмата за развитие на селските райони (2014–2020), общините попадат в селски райони, когато нямат населено място с население над 30 000 души. Според тази дефиниция 232 от общо 265 общини в България са класифицирани като селски район. Понастоящем местни инициативни групи са регистрирани в 117 български общини, като те участват самостоятелно или съвместно с други общини. Към момента на територията на България са обособени 64 МИГ, от които 21 МИГ включват една община, 33 МИГ включват две общини и 10 МИГ включват три общини.

Концепциите за ендогенен растеж се развиват като алтернатива на традиционните неокласически модели на развитие. Ендогенните модели на икономически растеж могат да генерират дългосрочен растеж, без да разчитат на екзогенни промени в технологиите или населението. Джон Фридман и Валтер Щьор разглеждат политиката за развитие през регионалната призма. Инициативите на местните участници са ключови за местното икономическо развитие чрез техните инвестиционни решения и участие в определянето и прилагането на политиките (Friedmann & Weaver, 1979). Посочват, че икономическият просперитет на дадена територия е възможен само когато фирмите и участниците на територията си взаимодействат, организират се и инвестират в местната икономика. По тази логика те начертават стратегии за развитие „отдолу-нагоре“, което позволява мобилизиране и насочване на ресурсите и потенциала за развитие на територията (Stöhr & Fraser Taylor, 1981).

Подходът ЛИДЕР, базиран на концепцията за ендогенното развитие, насърчава селските райони да търсят нови начини за подобряване на конкурентоспособността и качеството на живот в тях, за максимално използване на наличните ресурси и преодоляване на сериозните проблеми на техните територии.

Подходът ЛИДЕР предлага ново виждане за разрешаване на сериозните проблеми на селските райони у нас особено след присъединяването на Република България към ЕС през 2007 г. и налагането на децентрализацията като основна форма за управлението на регионален принцип. Името на подхода ЛИДЕР произлиза от френската абривиатура LEADER (Liason Entre Actions pour le Developpment de L'Economie Rurale), означаваща "Връзки между дейностите за икономическо развитие на селските райони". Изборът на това име го определя като целенасочен подход за подпомагане на икономическото развитие на селските райони и поддържане жизнеспособността на местните общности.

Основната идея на подхода се базира на принципа на многообразието на селските райони в Европа, като в специфични хомогенни територии се планират и прилагат стратегии за тяхното развитие чрез въвличане на всички местни заинтересовани страни, придружени от ясни и прозрачни процедури и подпомагани от съответните местни администрации. Процесът се основава на реалните нужди от развитие на местните общности и изисква мобилизирането и креативното комбиниране на собствените ресурси за развитие. Това е алтернативен подход на практиката на централизираната интервенция, базиран на концепцията за ендегенното развитие.

Замествайки централизирания екзогенен подход с ендегенния модел на развитие, ЕС успешно децентрализира подкрепата за социално-икономическото развитие на отдалечените и изоставани селски райони. Подходът дава успешни резултати при решаването на сериозните проблеми и е изключително подходящ за условията и особеностите на селските райони в България, макар началото в прилагането му да е плахо и белязано от неравномерно разпространение.

За голям процент от земеделските стопани, местния бизнес и неправителствения сектор в селските райони на България подхода ЛИДЕР е единственият начин за достъп до допълнително финансиране от фондовете на ЕС. Участието във водено от местната общност развитие предоставя възможност за включване в управлението на региона, развиване и обмен на ноу-хау, сътрудничество и споделяне на добри практики. Правилното и последователно прилагане на подхода ЛИДЕР може да го превърне в ключов механизъм за устойчивото развитие на селските райони в България. Обратно,

залагането на централизирания подход и малкия относителен дял на средствата за ЛИДЕР в общия обем средства в интервенцията за развитие на селските райони води до продължаване и поддържане на негативни тенденции като обезлюдяване на селищата в селските райони, застаряващо и намаляващо население, социалните процеси на обедняване и социална изолация, силна зависимост от земеделието, висок дял на силно уедрените стопанства, слабата диверсификация и липсата на добавена стойност в селската икономика.

Финансовото осигуряване на оста ЛИДЕР след 2007 г. става на база общите финансови трансфери за подпомагане на развитието на селските райони, получавани от държавите – членки по новия Европейски селскостопански фонд за развитие на селските райони (ЕСФРСР). За България управляващ орган на Програмата за развитие на селските райони за прилагането на мерките от четвъртата ос е Дирекция „Развитие на селските райони“ в МЗХГ за периода 2007–2013 г. За прилагането им са планирани минимум 2,6% от бюджета на ПРСР, възлизащи на 76,99 млн. евро.

Цялостният процес на управление на прилагането на мерките от ос 4 се разпределя между управляващия орган, местните инициативни групи и областните разплащателни агенции. Управляващият орган на Програмата за развитие на селските райони приема, разглежда, оценява и одобрява или отхвърля заявленията за подпомагане. Той е ангажиран и с процедурите за селекция на Местните инициативни групи (МИГ), с контролирането на изпълнението на стратегиите на МИГ, с одобряването на разходите на потенциалните МИГ, както и с провеждането на избор на проектите за сътрудничество. Местните инициативни групи при изпълнението на стратегиите им за местно развитие отговарят за оценката, избора, сключването на договорите и наблюдението на изпълняваните проекти. От своя страна, преди сключването на договорите по проектите, Областните разплащателни агенции проверяват за съответствие на проектите с критериите за съответствие, посочени в документите, регулиращи цялостния процес на управление на прилагането на мерките от ос 4.

През програмния период 2014–2020 г. подходът ЛИДЕР за България включва дейности по мярка 19 „Воденото от общностите местно развитие“ (BOMP), а именно:

подготвителни дейности, текущи разходи, изпълнение на дейности по стратегиите, подготовка и осъществяване на дейности по сътрудничество и популяризиране на стратегията. Тази мярка се изпълнява чрез интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, които са съобразени с дадена територия (община, обединение на граничещи си общини или населени места) и са разработени, отчитайки локалните потребности и потенциал. Стратегиите по мярката оказват въздействие върху територия с население, което за българските условия варира от 10 000 до 150 000 жители.

В контекста на европейската интеграция принципът на субсидиарността като основополагащ за многостепенното управление катализира местната инициатива за развитие на най-ниските управленски нива, а именно общините и регионите. Субсидиарността е в основата и на подхода ЛИДЕР за развитие на селските райони в посока „отдолу-нагоре“ – резултат на регионалната мобилизация на местните ресурси и човешки капитал под формата на местни инициативи, представени от сътрудничеството между различни заинтересовани страни.

Взаимодействията и връзките между отделните нива на многостепенното управление в контекста на участниците в подхода Лидер за прилагането му на територията на България са представени в следната таблица:

Таблица 1. Основни нива и елементи на подхода ЛИДЕР в контекста на многостепенното управление в България

Ниво	Регулации	Заинтересовани страни и участници
Европейско ниво	Обща стратегическа рамка Обща селскостопанска политика (ОСП) Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) Ръководство за водено от общностите местно развитие	Европейска комисия Европейски парламент Съвет по селско стопанство и рибарство към ЕС Европейска селска мрежа (ELARD)
Национално ниво	Национална обща референтна рамка Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г. Други оперативни програми	Централно координационно звено (ЦКЗ) Министерство на земеделието, храните и горите (МЗХГ) Министерства, прилагащи ЛИДЕР/ВОМР

Ниво	Регулации	Заинтересовани страни и участници
	Нормативни актове за регулиране на ВОМР/ЛИДЕР	Дирекция РСР Държавен фонд „Земеделие“ – Разплащателна агенция Национална селска мрежа
Местно ниво	Стратегия за ВОМР	Местна инициативна група (МИГ) Заинтересовани страни от публичния, бизнес и НПО секторите Бенефициенти

Така представени, елементите и участниците в подхода ЛИДЕР показват, че моделите за управление на селските райони са вградени в система за многостепенно управление (Bache & Flinders, 2004). По този начин подходът създава серия от взаимовръзки както в хоризонтален смисъл, между пространства, територии и политически или местни административни структури, така и във вертикален смисъл, между местните и всички останали заинтересовани страни, независимо дали са регионални, национални или европейски.

Подходът ЛИДЕР се описва като съвкупност от седем важни отличителни черти (Подходът „ЛИДЕР“: Основно ръководство, Люксембург, Служба за официални публикации на Европейските общности, 2006), а именно териториалният подход в създаването на стратегиите за развитие, тяхното налагане „отдолу-нагоре“, формирането на местни публично-частни партньорства, интегрираните многосекторни интервенции, иновативността, задълбоченото сътрудничество и мрежовият характер на взаимодействията на хора, проекти и територии.

Стратегиите за местно развитие (СМР) и Местните инициативни групи (МИГ) са основните инструменти за прилагане на подхода ЛИДЕР като доказано успешен и удачен метод за развитие на селските райони, част от Програмата за развитие на селските райони в България. Стратегията за местно развитие дефинира мерките и дейностите, които ще се реализират на територията на действие на групата, а така също процедурите и критериите за избор на проекти. За изпълнението на стратегиите за местно развитие съгласно ПРСР 2014–2020 г. МИГ могат да прилагат мерки от Регламент на Съвета (ЕС) 1305/2013 и други мерки, ако те допринасят за постигане

целите на програмата и на стратегиите за местно развитие и са насочени към опазване на околната среда, селския пейзаж и местната идентичност.

Местните инициативни групи (МИГ) по същество управляват и реализират СМР като публично-частни партньорства, които притежават всички ресурси да балансират добре отношенията с публичната власт (общинската администрация) и да съдействат за двупосочна съгласуваност на ОПР/ПИРО и СМР. Управляващият орган на Програмата за развитие на селските райони делегира част от функциите си на местните инициативни групи, свързани с реализирането на Стратегиите за местно развитие (СМР), като същевременно запазва правото си да контролира изпълнението им съобразно действащата нормативна база.

Така местните инициативни групи се явяват управляващи органи, що се отнася до поемане на значима част от споменатите функции за територията на въздействие на групата. Макар територията и населението, засегнати от дейностите на МИГ да са ограничени, обхватът на делегираните функции и есенциалният характер на МИГ за реализирането на Водено от общностите местно развитие, налагат констатацията, че МИГ е реален управляващ орган на микрониво, подлежащ на контрол от управляващ орган на макрониво.

Един от основните ангажименти на МИГ е работата с бенефициентите и заинтересованите страни от територията на нейното действие и по този начин те се извяват като структури за подкрепа на местните общности. Целта на създаването на местните инициативни групи не е единствено да бъдат източник на финансиране, а да действат като истински организации за развитие, инициращи проекти за сътрудничество и подкрепящи бенефициентите по отношение на финансирането и организацията на процеса на изпълнение на проекти на територията. Реализирането на реалния потенциал на МИГ като посредници за техните територии не се изпълнява в достатъчна степен. Необходимо е да се създадат такива условия за организация на работата на МИГ, че те да могат да се съсредоточат върху своята мисия за мобилизиране капацитета на района и подпомагане на финансирането и изпълнението на най-добрите идеи.

ГЛАВА II. ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Във втората част от дисертационния труд се дебатира дефиницията за селски райони за целите на практическото прилагане на политиката за развитие на селските райони, прилага се териториален анализ (географски метод) за оценка на дейността на Местните инициативни групи (МИГ), прилагащи подхода ЛИДЕР в България. Извършват се сравнителен анализ и статистическо проучване на ефектите от прилагането на подхода ЛИДЕР в общини в цялата страна в рамките на политиката на ЕС за децентрализирано и интегрирано развитие на селските райони. На база на информация от Годишните доклади за отчитане изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие (СВОМР) се извършва оценка на ефектите от функционирането на МИГ за активизирането на местните общности и за постигане целите на Стратегията за ВОМР с използването на система от абсолютни и аналитични показатели. Обобщават се оценките от статистическото наблюдение и анализа на докладите за дейността на местните инициативни групи в извадка от общини в България. В резултат се прави интегрирано оценяване на въздействието на подхода ЛИДЕР върху местното икономическо развитие в българските общини. На базата на данните от сравнителния анализ и от оценката на изпълнението на СВОМР се правят изводи и препоръки за усъвършенстване на новите форми за активизиране на местните общности с цел стимулиране на икономическото развитие на селските райони.

Уигинс и Проктор (Wiggins & Proctor, 2001) извеждат три ключови характеристики на селските райони. Първото и най-очевидно е относителното изобилие от земя и други природни ресурси. Земята е относително евтина в провинцията, което е в ясен контраст с цените в урбанизираните територии. Второто е, че съществуват значителни разстояния между селата и между тях и градовете. Често има и допълнителни препятствия на терена като реки, езера, планини, затрудняващи транспортирането на стоки и пътници между селските райони и градовете, което го оскъпява. Същите трудности възпрепятстват и информационните потоци, което добавя нови дефицити в селските райони. Третата важна характеристика, описваща селския район, е бедността на значим дял от жителите. Средните доходи са по-ниски в селските

райони, отколкото в градовете, а делът на хората, живеещи под границата на бедността, е по-висок. Въпреки очакванията, че нарастващата глобална урбанизация ще доведе до това, че по-голямата част от бедните в света ще бъдат градски, остава валидно наблюдението, че след почти век на урбанизационни вълни голямото мнозинство от бедните в света живеят в селските райони.

Не всички селски райони в Европа са пример за влошаващо се развитие – в някои зони туризмът, близостта до градски агломерации, диверсификацията на производството и услугите подобряват качествено социално-икономическия статус на населените места. Другаде обаче демографската криза, обезлюдяването, изолацията и маргинализацията продължават с все по-запращаващи темпове. Така задачите на развитието на селските райони зависят от състоянието на съответната територия и могат да включат комплекс от дейности като подобряване на достъпността, условията на живот и околната среда, опазване на културния ландшафт и културното и природното наследство, насърчаване на екотуризма, стимулиране на малките и средните градове и големите села да играят ролята на доставчици на услуги за околните села и да насърчават промоцията на качествените занаятчийски, горски и селскостопански продукти в региона, като възприемат екологосъобразни производствени практики (Комитета на висшите служители на СЕМАТ, 2007, стр. 31). С прилагането на териториалния анализ (географският метод) за оценка на дейностите на МИГ на определена територия се изследват целевите области на въздействие, подкрепените проекти и местни мрежи (Konečný, 2019). Редица изследвания показват, че съществува тенденция на концентриране на ЛИДЕР-дейности в развити местни центрове (Lukić & Obad, 2016). Този парадокс изисква обяснение и реакция от страна на формиращите политики в сектора, защото претенциите са, подходът ЛИДЕР да е метод, насочен изцяло към селските и периферните райони (Dargan & Shucksmith, 2008).

Въз основа на дефиницията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) за селски район в България се определя територия на ниво област NUTS III, с гъстота на населението под 150 души на квадратен километър. Съгласно това определение в България съществуват 20 преобладаващо селски райони (ниво

NUTS III), 7 значително селски райони и само един преобладаващо градски район – столицата София (ЕЗФРСР, 2008). В Програмата за развитие на селските райони в Република България 2014–2020 г. (Министерство на земеделието, храните и горите, 2014) се приема националната дефиниция от ПРСР 2007–2013 г., според която селските райони се определят на ниво община (LAU 1) и включват територията на 231 общини, в които най-голямото населено място има население до 30 000 души. Според дефиницията селските райони заемат 81% от територията и 39% от населението на страната. В селските райони на България освен села попадат и множество малки градове (МЗХ, 2014).

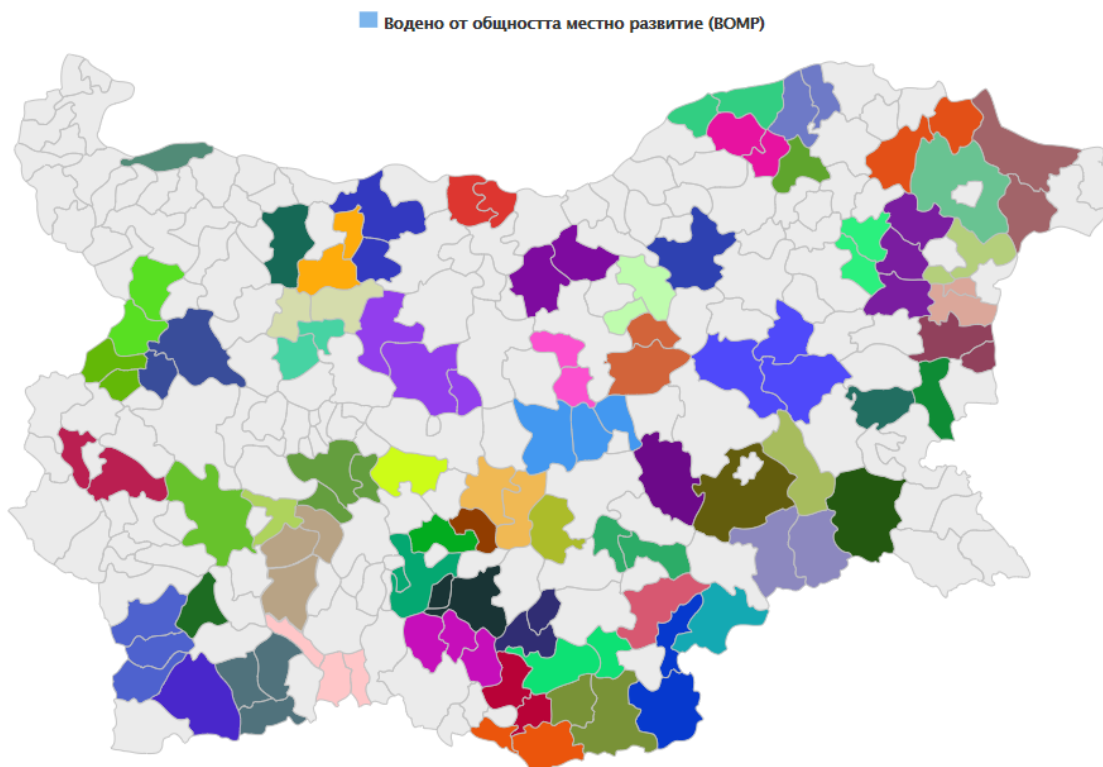
Определянето на селските райони, подобно на решенията за териториално деление, следва да бъдат базирани на задълбочено проучване с подходящ научен инструментариум, резултатите от което да се приемат за обективни критерии при дефинирането на границите на съответната територия (Борисов, Богданова, Сирашки, & Парашкевова, 2019). Използваната в България актуална дефиниция създава немалко противоречия и проблеми. Генералните процеси на обезлюдяване на селата и проблемите на социалното им развитие са паралелно възникващи и задълбочаващи се с процеса на урбанизация. Чрез обтекаемата формулировка на „селски райони“ се дава възможност, целеви средства за развитие на селските райони да се насочват към добре развити средни градове, което отнема ресурси към наистина нуждаещи се общности. Необходима е внимателна преоценка на действащата дефиниция, която да позволява разграничаването на общини с малки и със средни градове, т.к. сегашната (градът в общината да е с не повече от 30 000 население) води до изкривяване на целевия характер на средствата. В резултат всяка стратегия за воденото от общностите местно развитие обхваща територия с население между 10 000 и 150 000 жители (Министерство на земеделието, храните и горите, 2014, стр. 196), като горната граница очевидно е прекалено висока и предполага генерирането на описаните проблеми и изкривявания.

Анализът на териториалното покритие с МИГ на селските райони показва негативния ефект от допускането на типично градски общини (макар да имат села, отговарящи на критериите за селски район) в обхвата на териториите, които получават

финансиране чрез мрежата ЛИДЕР. За да се изведат подобни несъответствия, ще се съпоставят параметрите на общините с регистрирани и действащи Местни инициативни групи (МИГ), общините в обхвата на селските райони на Република България и категоризацията на общините в съответствие с Единния класификатор на административно-териториалните и териториалните единици (ЕКАТТЕ), поддържан от НСИ (НСИ, 2020).

Някои от селектираните общини са с население, което надхвърля определеното в дефиницията за селски район, използвана в България от програмния период 2007–2013 г. насетне. Друга аномалия, която се открива при териториалния анализ на МИГ в страната, е неравномерното покритие на селските райони. В областите Видин и Кюстендил няма нито една действаща местна инициативна група. В област Русе 14% от общините, влизащи в обхвата на селските райони на Република България, имат функциониращи МИГ, в област Монтана – 20%, в област Враца – 22%, а в област Търговище – 25%. От общо 29 общини в Северозападна България (областите Видин, Враца и Монтана) само 4 имат действаща МИГ, макар именно този регион да се нуждае в изключителна степен от подкрепа на местните общности заради изолацията, периферното положение, обезлюдяването, лошата инфраструктура, ниската стопанска активност, липсата на административен капацитет и на креативна инициативност.

Оказва се, че някои от най-нуждаещите се региони в периферно положение отсъстват от картата на покритие с местни инициативни групи. Такива региони са Северозападният, Югозападният (без София и София-област), Северен централен и граничните територии на Югоизточния район. Същевременно МИГ има в добре развити градски агломерации и в голяма част от черноморските общини.

Фигура 1. Карта на МИГ на територията на Република България. Водено от общността местно развитие (BOMR).

Източник: (Информационна система за управление и наблюдение 2020).

За да се отстранят демонстрираните слабости, проблеми и изкривявания в определянето на политики за развитие на селските райони и в алокирането на европейски и национални ресурси за постигането на целите на Воденото от общностите местно развитие, е необходима и належаща промяна на спорната, твърде обтекаема и некореспондираща с научното разбиране на селски район дефиниция.

Първи вариант е да се промени дефиницията, като вместо населението в общинския център се ограничи населението в общината, например то да не надхвърля 30 000. При симулация в представената извадка 12 от селектираните 27 общини биха били изключени от селските райони. Това обаче би било проблем за общини, съставени само от села, които имат повече от 30 000 население и които не трябва да губят достъп до участие в ЛИДЕР-мрежата.

Втори вариант е да се промени дефиницията, като се ограничи допълнително населението в общинския център под прекомерно високия праг от 30 000 в действащата дефиниция. При симулация в представената извадка 13 от селектираните 27 общини със спорна категоризация биха били изключени от селските райони, ако прагът бъде фиксиран на 20 000 души и 14 – ако прагът бъде фиксиран на 15 000 души. Проблем

при тази промяна би било оставането на изявените курортни центрове в допустимите за интервенция и финансиране по ЛИДЕР. Това може да се реши с добавяне на изискване, общината да не е в Списъка на курортите в Република България. В симулацията този вариант би елиминирал 23 от селектираните 27 общини със спорна категоризация, като би оставил само общините Разлог, Девня, Своге и Правец от извадката в обхвата на селските райони. След проведеното преброяване на населението от 2021 г. тенденциите на продължаващо намаляване на населението в повечето области и в огромна част от населените места осигуряват реалистичността и надеждността на варианти 1 и 2 с лимитиране на населението на общинския център до не повече от 15 000 души.

Трети вариант е да се включи изрично в Категоризацията на административно-териториалните и териториалните единици определянето на принадлежността на дадена община към селските райони. Използваният метод на категоризация извършва ранжиране на общините и населените места по стойността на обобщена интегрална оценка според потенциала им и реализацията му по определения набор от критерии и описващите ги показатели (МРРБ, 2008). С извеждане на характеристика, описваща процеси от съществена обществена значимост като принадлежност към селските райони, би се обективизирало комплексното въздействие на фактори посредством достоверна и поддържана в актуално състояние информация, която характеризира по-пълно тенденциите в развитието на общините и населените места.

Идеите за развитие на селските райони могат да се определят като вдъхновени от теориите за ендогенното и екзогенното развитие. Ключовото различие в прилагането на тези теоретични модели на политическо ниво е интервенционализмът. Когато пазарните провали влияят негативно на местното икономическо развитие, са възможни две противоположни стратегии. Първата възможност е да се планират и финансово осигурят стимули за външен пазарен интерес към селския район под формата на грантове и субсидии за външните за региона фирми, както и под формата на подобрена инфраструктура. Идеята за подобряване на индустриалния капацитет изисква да се консолидират пазарните сили, което да доведе до така желаното местно икономическо развитие (Van der Ploeg & van Dijk, 1995). Втората възможност е да се ползват външните агенции за промотиране на местните потенциали и за генериране на вътрешен за региона капацитет за икономическо развитие (McQuaid, 1997).

Подходът ЛИДЕР е блестящ пример за ендогенно социално-икономическо развитие, идеологически обосновано, конструирано и частично спонсорирано от ЕС.

През 1988 г. дебатът за най-подходящия стил на интервенция посредством структурната политика на ЕС доведе до приемането на териториален, ендегенен модел за развитие на селските райони, преминавайки от проваленото използване на структурните фондове със секторен подход към интервенции, насочени към територии със специфично социално-икономическо неравностойно положение (Ray C. , 2000).

Участието на гражданите в процеса на развитие гарантира устойчивото развитие, което се превърна в новата парадигма на концепцията за развитието. Именно човешкият фактор промени формулата на програмите за развитие – въпреки значителните разлики в дизайна, целите и целевите общности, ясно се забелязва общият организационен принцип. Според Емрих принципът на развитието чрез участието на общностите изисква включването да започне от най-ниското възможно ниво, като то засегне всички стадии на процеса на развитие (Emrich, 1979). Трябва да има реални възможности за вземане на решения с участието на целевите групи и тези решения трябва да са свързани с тяхното бъдещо развитие (Sadiullah, 2006).

Въпреки че след приемането на България в ЕС страната получава финансиране през два последователни програмни периода – 2007–2013 г. и 2014–2020 г., като голяма част от средствата следват целите на Стратегия „Европа 2020“ за сближаване и намаляване на икономическите, социалните и териториалните неравенства, споменатите негативни процеси се задълбочават и се наблюдава обостряща се диспропорция между индикаторите за Северна и Южна България (Славева, Петков, Касабова С, & Ганева, 2021).

Изследването за ефектите на подхода ЛИДЕР върху местното икономическо развитие се базира на официална статистическа информация от НСИ на ниво общини за периода 2000–2019 г., като се фокусира върху следните показатели:

- Население към 31.12.;
- Естествен прираст на населението;
- Механичен прираст на населението;
- Коефициент на възрастова зависимост към 31.12.;
- Гъстота на населението към 31.12.;
- Относителен дял на наетите в индустрията в общия брой наети лица;
- Средна годишна работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение;
- Равнище на безработица към 31.12.;
- Нетни приходи от продажби на предприятия на един жител към 31.12.;

- Нетни приходи от продажби на предприятията на един нает (среден списъчен брой).

Периодът на този анализ включва годините от 2000 г. до 2019 г., като в рамките на този период се открояват три отделни подпериода: преговорен процес за членство в ЕС – до 2007 г.; първи програмен период от членството в ЕС – от 2007-2013 г.; втори програмен период, като в случая се обхващат годините от 2014 до 2019 г.

Административно-териториалното деление на България включва 265 общини, а в 117 общини са регистрирани МИГ, като те участват самостоятелно или съвместно с други общини. Към момента на територията на България са обособени 64 МИГ, от които 22 МИГ включват една община, 33 МИГ включват две общини и 10 МИГ включват три общини. Площта, на която са разположени общините с МИГ, обхваща 52 хил. кв. км (21 хил. кв. км в Северна България и 31 хил. кв. км в Южна България), което е 47,4% от територията на страната.

Извършеният сравнителен анализ на общините, прилагащи подхода ЛИДЕР спрямо останалите общини, е показателен за неблагоприятните демографски тенденции, ниската производителност на местната икономика, по-високата безработица и по-ниското заплащане на труда в селските райони. В общините от селските райони се наблюдават дългосрочни остри демографски проблеми. Населението на общините с МИГ намалява по-бързо (1,64 пъти) от средното за страната, като тази тенденция е характерна като цяло за малките и средните общини в страната. За цялата страна през анализирания период е налице отрицателен естествен прираст – процес с негативен ефект на застаряване на населението, намаляване броя на икономически активното население и следователно на икономическия потенциал на селските райони поради липса на квалифицирани кадри. Гъстотата на населението в общините с МИГ е почти два пъти по-ниска от гъстота на населението за страната. Това означава, че процесите по застаряване на населението и обезлюдяване на райони и общини са устойчиви и се задълбочават, а следствие от тях са влошена възрастова и образователна структура на населението, диспропорции на пазара на труда, висока безработица, ниска заетост и т.н. Тенденцията към нарастване на коефициента на възрастова зависимост потвърждава тенденциите към застаряване на населението и намаляване на населението в трудоспособна възраст.

За общините с МИГ показателят „Средна брутна работна заплата“ нараства по-бавно спрямо нарастването за страната, като почти са сходни стойностите ѝ на база разграничението за Северна и Южна България. Този показател характеризира стандарта на живот в дадена община, покупателната способност на населението, потенциалното търсене на определени услуги. Стойността на показателя „Нетни приходи от продажби на предприятията на 1 нает (средно списъчен брой)“ за общините с МИГ е почти два пъти по-нисък от показателя за страната, а този извод е характерен и за всички малки и средни общини, в които се създава продукт с ниска добавена стойност. Този показател характеризира продуктивността и ефективността на труда.

Наблюдава се и регионална диспропорция в редица показатели, характеризиращи развитието на селските общини в Северна и Южна България, които подчертават изоставащото развитие на българския север. Търсенето на идеи за стимулиране на развитието в селските райони е фокусирано върху местни инициативи, но в по-голяма степен в заимстването на европейски модели, наложили се в последните десетилетия като ефективен и резултатен подход за мобилизиране на наличните ресурси, креативност и традиции.

Въвеждането на по-точни, по-ясни и измерими индикатори за оценка на постигнатите резултати, съчетано с осигуряване на система за информационно обезпечаване, е безусловна необходимост за успеха на цялостната ЛИДЕР-концепция от планова гледна точка (Борисов, и др., 2020). За оценка на ефектите от функционирането на МИГ по отношение на активизирането на местните общности и за постигане целите на Стратегията за ВОМР да гарантира интегриран подход и хармонично развитие на територията с осигуряване на ползи за цялата местна общност, а не само за отделните бенефициенти, се използва следната система от абсолютни и аналитични показатели.

Системата от абсолютни показатели включва:

- Целеви брой на проектите според Стратегията;
- Брой на регистрираните заявления в МИГ;
- Брой на одобрените заявления в МИГ;
- Стойност на стратегията;

- Заявена обща стойност на проектите (вкл. собствено участие);
- Обща стойност на проектите, одобрена от МИГ (вкл. собствено участие);
- Субсидия по проектите, одобрена от МИГ;
- Одобрена субсидия от УО;
- Брой разкрити работни места.

В групата на аналитичните показатели за анализ и оценка на дейността и ефектите от нея върху местните общности се отнасят:

- Коефициентът на активност на местните общности, изчислен като отношение на броя на регистрираните заявления в МИГ към целевия брой на проектите в стратегията;

- Съотношението „брой одобрени заявления в МИГ към броя на регистрираните заявления в МИГ;

- Коефициентът на изпълнение на стратегията, изчислен като отношение на броя на одобрените заявления в МИГ спрямо целевия брой на проектите в Стратегията;

- Коефициентът на активизиране на местната общност, изчислен като отношение на заявената стойност на проектите, вкл. собственото участие към стойността на стратегията;

- Съотношение „обща стойност на проектите, одобрена от МИГ, вкл. собствено участие, към заявената обща стойност на проектите (вкл. собствено участие);

- Съотношението „субсидия по проектите, одобрена от МИГ, към общата стойност на проектите, одобрена от МИГ (вкл. собствено участие);

- Коефициент на субсидиране на проектите, одобрени от МИГ, изчислен като отношение на одобрената субсидия от УО към субсидията по проектите, одобрена от МИГ;

- Коефициент на собствено участие във финансирането на проектите, изчислен като отношение на собственото участие във финансирането на проекта към общата стойност на проектите, одобрени от МИГ;

- Брой разкрити работни места на 1 проект, изчислен като отношение на броя на разкритите работни места към броя на одобрените заявления в МИГ.

Представената система от показатели се базира на информация, извлечена от Годишните доклади за отчитане изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие (СВОМР) – подмярка 19.2 „Прилагане на операции в рамките на стратегии за водено от общностите местно развитие“ за 2019 г. Информацията е публична и достъпна на интернет страниците на МИГ, като към момента на провеждане на изследването след извършен мониторинг бе формирана информационна база за 53 МИГ, които представляват 82,8% от общо 64 обособени МИГ на територията на страната, включваща следните показатели: целеви брой на проектите според Стратегията; брой на регистрираните заявления в МИГ; брой на одобрените заявления в МИГ; стойност на стратегията; заявена обща стойност на проектите (вкл. собствено участие); обща стойност на проектите, одобрена от МИГ (вкл. собствено участие); субсидия по проектите, одобрена от МИГ; одобрена субсидия от УО; брой разкрити работни места.

Тези показатели са анализирани както общо за МИГ, така и за еднофондовите и многофондовите МИГ, като разграничението им е според вида на СВОМР.

За анализираните МИГ към 31.12.2019 г. се установи, че 56% от тях са многофондови и 44% са еднофондови. Значителният дял на многофондовите МИГ показва, че посредством тях са получени ресурси за насърчаване на икономическото, социалното и екологичното развитие и са финансирани определени дейности за развитието на територията. Чрез т.н. „Водено от общностите местно развитие“ и МИГ са привлечени допълнителни ресурси на територията на общините с МИГ.

На основата на извършените проверки на хипотези се установи, че **финансирането на МИГ – еднофондово или многофондово е:**

- **статистически значимо** и оказва влияние върху показателите:
 - ✓ целеви брой на проектите в стратегията;
 - ✓ стойност на стратегията;
 - ✓ субсидия по проектите, одобрена от МИГ;
 - ✓ субсидия по проектите, одобрена от УО;
 - ✓ брой разкрити работни места.
- **не е статистически значимо** и не оказва влияние върху показателите:
 - ✓ брой на регистрираните заявления в МИГ;

- ✓ брой на одобрените заявления в МИГ;
- ✓ заявената стойност на проектите (вкл. собствено участие);
- ✓ обща стойност на проектите, одобрена от МИГ (вкл. собствено участие).

Посредством система от абсолютни и аналитични показатели се проведе комплексно оценяване на резултатите от работата на МИГ при изпълнение на Стратегия за Водено от общностите местно развитие. Оценяването доказва няколко важни тенденции:

а. Многофондовите СВОМР дават по-големи възможности за активизиране на местните общности и за стимулиране на местното икономическо развитие. Поради възможността да се кандидатства по няколко Оперативни програми, в многофондовите СВОМР е налице и по-висок целеви брой на проектите. Доказана е зависимост между вида на СВОМР – еднофондова и многофондова – и размера на субсидията по проектите, одобрена от МИГ.

б. Изпълнението на Стратегия за Водено от общностите местно развитие привлича значими средства на територията на МИГ в допълнение към националното и европейското финансиране по другите инструменти с централизирано алокиране, което е абсолютно сравнително предимство спрямо сходни общини, неучастващи в ЛИДЕР-мрежата. От своя страна бенефициентите в общини с МИГ избягват конкуренция на национално ниво за достъп до проектни финансови ресурси.

с. Увеличаването на дела на средствата от ОСП на ЕС, насочвани чрез подхода ЛИДЕР към селските райони у нас, би подобрило чувствително социално-икономическия профил на българските селски райони, като активизира местния креативен потенциал. Тази активизация следва подхода „отдолу-нагоре“ и освен избора на по-целенасочени и ефективни проекти трябва да се отчете и ефектът на мобилизацията на ресурси чрез собственото участие в проектите, както и интервенцията на много по-широк фронт в местното развитие, особено при изпълнението на многофондови стратегии.

ГЛАВА III. ЕМПИРИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА МОБИЛИЗАЦИЯТА НА МЕСТНИЯ ПОТЕНЦИАЛ В ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В РАМКИТЕ НА ПОЛИТИКАТА НА ЕС ЗА ДЕЦЕНТРАЛИЗИРАНО И ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Третата глава на дисертационния труд представя анкетно проучване на мобилизацията на местния потенциал в общини в България в рамките на политиката на ЕС за децентрализирано и интегрирано развитие на селските райони. Конструира се анкетен изследователски модел за оценяване на въздействието на подхода ЛИДЕР върху активизирането на местните общности. Провежда се и се анализира анкетно проучване за влиянието на подхода при мобилизацията на местния потенциал в общини в България в резултат от прилагането на ЛИДЕР.

Главната цел на проучването е емпирично изследване на мобилизацията на местния потенциал в общини в България в процеса на прилагането на подхода ЛИДЕР. Изследва се възможността за оценка на степента на активизиране на местните общности в процеса на прилагането на подхода ЛИДЕР, както и на приноса на подхода за икономическото развитие и решаването на сериозните проблеми, пред които са изправени селските райони в България.

Организацията, подготовката и провеждането на извадковото изследване са свързани с определянето на съвкупността, статистическите единици, наблюдаваните признаци, принципите на формиране на извадката, вида на извадката, съставянето на анкетна карта или въпросник, предварително тестване на анкетната карта, начина на провеждане на анкетата, срокове и др. Генералната съвкупност, от която е формирана извадката, включва 64 МИГ на територията на Република България. Поради малкия брой на организациите в генералната съвкупност дизайнът на анкетното проучване предвижда извадка от не по-малко от 80% от всички МИГ, като по този начин се наблюдава достатъчно голям краен брой единици на съвкупността. Чрез контролирано разпращане на анкетата, използвайки приложението surveyplanet.com, постигаме целта – извадката да притежава и отразява основните черти на генералната съвкупност за получаване на максимално достоверни изводи от анализа на изследването. След завършване на проучването анкетираните представители на отделните МИГ са 52 от 64 организации, т.е. 81,25% от всички функциониращи към момента МИГ в Република България са дали отговори на въпросите в анкетата.

Основната хипотеза, осмисляща до голяма степен провеждането на проучването за прилагането на подхода ЛИДЕР за активизиране на местните общности в справянето с проблемите пред селските райони в България, намира подкрепа и чрез следните допълнителни хипотези:

Първо. На основание обективните и добре изследвани негативни демографски и икономически проблеми в селските райони изказваме предположение за голям дял от анкетите, които приоритизират демографските проблеми пред мотивационните и инфраструктурните;

Второ. Спецификите в подхода ЛИДЕР предполагат висока степен на ефективно включване на заинтересованите страни в подготовката и изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие както в подготвителния етап при създаването на МИГ и определянето на приоритетите в СВОМР, така и при изпълнението на стратегията на проектно ниво.

Трето. Респондентите оценяват информирано и с позитивна нагласа, но с необходимата критичност ефектите и резултатите от прилагането на подхода ЛИДЕР, отчитайки както използваните възможности и инжектираните в местната икономика финансови ресурси, така и проблемите пред функционирането на системата.

Четвърто. След десетилетие и половина национален опит в прилагането на подхода ЛИДЕР в Република България се отчитат редица позитивни ефекти и резултати от изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие, което се очаква да е регистрирано в преобладаващата част от анкетите.

Пето. Предполага се наличието на сериозни различия в подготовката и изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие в МИГ в Северна и Южна България с оглед на нарастващата пропаст в социално-икономическото развитие на българския Юг и Север. Наблюдаваните различия налагат диференциран подход в прилагането на подхода ЛИДЕР в Северна и Южна България и/или по области.

Шесто. Респондентите се предполага, че оценяват високо капацитета на МИГ за изпълнение на СВОМР, вземайки предвид натрупания опит, споделянето на добри практики и проблеми в ЛИДЕР-мрежата на национално и европейско ниво, професионализма на МИГ-екипите.

В резултат на проведеното анкетно проучване се потвърждава предположението за голям дял от анкетите, които приоритизират демографските проблеми пред мотивационните и инфраструктурните; извеждат на преден план застаряването на

населението; миграцията към урбанизираните територии и др., които доскоро бяха по-слабо акцентирани спрямо класическите заплахи за развитието като проблемни – здравеопазване, безработица, образование и др.

Резултатите от анкетното проучване доказват, че подходът ЛИДЕР предполага и създава условия за ефективно включване на заинтересованите страни в подготовката и изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие в подготвителния етап при създаването на МИГ и при определянето на приоритетите в СВОМР. Оценката за прилагането на подхода ЛИДЕР по време на изпълнението на стратегията на проектно ниво по отношение на изследваните показатели е в ранга подчертано до умерено положителна и се отбелязва липсващата в анкетите негативна оценка. Ефектите и резултатите от прилагането на подхода ЛИДЕР в посока развитие на материално-техническата база на територията на МИГ, конкурентоспособността на местния бизнес, подобряването на услугите и общо на социално-икономическото развитие на цялата местна общност са оценени в ранга подчертано до умерено положителна и се отбелязва липсващата в анкетите негативна оценка.

Логично е, на основание постигнатите резултати през изминалите години (според това дали МИГ функционира един или два програмни периода), респондентите да оценяват високо собствения си капацитет – капацитетът на екипа за управление на средствата по проектите на СВОМР в МИГ. Разбира се, екипите в ЛИДЕР-мрежата са обективно предразположени, чрез анонимността на анкетата вярно да оценяват слабите страни, проблемите при откриването на нови работни места, трудностите в постигането на целите в някои от мерките, възможните заплахи пред реализацията на стратегията. На този фон е логично, МИГ с подчертано по-слаби показатели да отчетат и по-ниски общи оценки за ефективност, административен капацитет и др.

Анкетното проучване показва, че съществува зависимост между административния капацитет, както и между социално-икономическото въздействие на ВОМР върху развитието на населените места в съответната част на страната и местоположението на МИГ, което характеризира възможността за прилагане на подхода и функционирането еднакво добре на МИГ в Северна и Южна България. Тези резултати отхвърлят хипотезата за необходимостта от диференциран подход в прилагането на подхода ЛИДЕР в Северна и Южна България и/или по области.

Ефективното включване на заинтересованите страни в подготвителния етап при определянето на приоритетите в СВОМР води до повишен интерес в местната общност от прилагането на подхода ЛИДЕР за разработването на проекти. Това е един от

важните индикатори за активизиране на местната общност в процеса на търсене на креативни решения за тежките проблеми на развитието в селските райони. Този повишен интерес към разработване на проекти, от своя страна, води до подобряване облика на населените места, което се потвърждава от установената значителна зависимост между фактора и резултата. Установява се силна корелационна зависимост между изследвания повишен интерес в местната общност от прилагането на подхода ЛИДЕР за разработването на проекти и общото социално-икономическо въздействие на ВОМР върху развитието на населените места. Съществува и значителна зависимост между внедряването на иновации от местния бизнес на територията на МИГ в резултат на прилагането на подхода ЛИДЕР и разкритите работни места по проекти по оперативните програми в изпълнение на СВОМР. Получените резултати потвърждават авторската теза, че функционирането на МИГ мобилизира местните ресурси, активизира заинтересованите страни на територията, в резултат на което позитивните ефекти се разпростират върху местната общност с характерна за подхода устойчивост.

Резултатите от анализа доказват, че типът на СВОМР е с важно значение за местната общност от прилагането на подхода ЛИДЕР. Прилагането на еднофондова или многофондова стратегия от МИГ влияе чувствително върху резултатите от стратегията – разкриват се повече работни места при по-сложните стратегии, което обаче изисква и по-висок административен капацитет на МИГ, тъй като ще се административат комплексни дейности по повече оперативни програми. Тази зависимост потвърждава изложените хипотези относно предимствата на многофондовите МИГ, тяхната по-висока ефективност и полезността им за местните общности.

На основание всичко казано по-горе може да се заключи, че основната задача, поставена в процеса на предварителната организация и проучването, а именно, съществува ли предполагаем процес по мобилизация на местния потенциал в изследваните селски общини в България, влизащи в състава на МИГ при процесите на прилагането на подхода ЛИДЕР, е формулирана, изследвана и решена. Изследването в посока отговор на въпроса: „Подобри ли се цялостната социално-икономическа ситуация в развитието на средна местна общност в България?“, е проведено и отговорите са ясно формулирани. Всички изводи сочат гарантирано положително отношение и разбиране за решаващия смисъл по прилагането на подхода ЛИДЕР и неговата висока резултативна ефективност. Провеждането на анкетата, получените обективни данни и извлечените свързани показатели и зависимости за целите на независимо научно изследване определяме като успешни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заключението синтезира основните теоретични изводи и емпирични резултати от проведеното дисертационно изследване. В него ясно и аргументирано се дефинират изводите по отношение обекта на изследване. Формулират се и препоръки за качествени промени в посока усъвършенстване формите на активизиране на местните общности. Представят се очертаващи се тенденции в прилагането на подхода ЛИДЕР в България и се извеждат предложения за усъвършенстване на процеса в следващия програмен период.

IV. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Крайните резултати от проведеното дисертационно изследване дават разнообразни насоки за провеждането на нови проучвания по проблемите, засегнати в дисертационния труд. Основна предпоставка за тях е наличието на относително малък брой задълбочени теоретични и емпирични изследвания по въпросите на ендегенния растеж и подхода „отдолу-нагоре“; стратегиите за местно развитие, базирани на територията; интегрираните и многосекторни дейности; иновациите в селските райони. Подходът ЛИДЕР се прилага с успех в Европейския съюз от десетилетия, а неговото въвеждане в България демонстрира потенциал за успешно решаване на натрупаните с десетилетия проблеми и диспропорции в развитието на селските райони.

Поради това е възможно да бъде добавена нова стойност към академичния дебат и практическите решения в областта на развитието на селските райони чрез бъдещи изследвания, насочени към:

Първо. Сравнителен анализ от прилагането на подхода ЛИДЕР в страни с различна степен на социално-икономическо развитие и различен културен контекст в ЕС. Проучване на добри практики в прилагането на този подход в чуждестранни общини и споделяне на постигнатите резултати. Посещение на място и изследване на разликите в дейността на МИГ в България, Румъния, Испания и Италия.

Второ. Разработване на изследване за възможните позитивни ефекти и резултати от прилагането на интегрирания локално базиран подход ЛИДЕР върху градове в упадък и демографска криза. Подходът ЛИДЕР се явява алтернатива на централизираната интервенция, като мобилизира местния потенциал, традиции и креативност за постигане на синхрон в интересите на местните общности, което е не по-малко важно и приложимо за градските райони в упадък, споделящи сходни проблеми с тези на селските райони.

Трето. Разработване и проверка на адекватността на методология за оценяване на резултатите от работата на МИГ при изпълнение на Стратегия за Водено от общностите местно развитие чрез система от абсолютни и аналитични показатели,

отразяващи националните различия в прилагането на подхода ЛИДЕР в различни страни от ЕС.

Четвърто. Провеждането на теоретичен и емпиричен анализ на влиянието на бъдещата рамка на стратегическите планове на ОСП върху СВОМР. Изследване отразенията на новите приоритети и програми на европейско ниво (инструментът за възстановяване „next generation EU“, Зелената сделка) върху националните програми и развитието на селските райони.

V. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

На база на постигнатите в дисертационния труд резултати могат да бъдат формулирани шест основни негови приносни момента, както следва:

Първо. Извършени са функционален и териториален анализ на Местните инициативни групи (МИГ) в Република България като специфична форма на публично-частно партньорство за вземане на решения в обсега на стратегията за местно развитие (СМР). На базата на емпирични данни се доказва твърдението, че МИГ представляват реален управляващ орган на местно (микро) ниво по отношение управлението на проекти за стимулиране на местното икономическо развитие. Оценката на въздействието от дейностите на МИГ на определена територия с изследване на целевите области на въздействие, подкрепените проекти и местните мрежи показва, че някои от най-нуждаещите се региони в периферно положение отсъстват или са слабо представени от картата на покритие с местни инициативни групи. Същевременно МИГ функционират в добре развити градски агломерации и голяма част от черноморските общини, с което ресурсите се отклоняват от най-нуждаещите се и обезсърчени селски общности.

Второ. Застъпва се тезата, че недостатъчно прецизната дефиниция за „селски район“ води до конкретни проблеми в реализирането на политиката за постигане на вътрешна кохезия между районите и населените места, като са конкретизирани недостатъците и изкривяванията, до които води използваната до момента в България дефиниция. Формулирано е оригинално предложение за нова дефиниция, която има потенциала да реши натрупаните проблеми и да се приложи през следващия програмен период.

Трето. Направен е сравнителен анализ на общините, прилагащи подхода ЛИДЕР в България, и останалите общини у нас, който разкрива неблагоприятните демографски тенденции, ниска производителност на местната икономика, по-висока безработица, по-ниското заплащане на труда, по-ниска гъстота на населението в общините с МИГ, както и регионална диспропорция в редица показатели,

характеризиращи развитието на селските общини в Северна и Южна България, които подчертават изоставащото развитие на българския север.

Четвърто. Изследвана е зависимостта между вида на СВОМР – еднофондова и многофондова, и размера на субсидията по проектите, одобрена от МИГ. На база на комплексно оценяване на резултатите от дейността им се доказва, че многофондовите СВОМР дават по-големи възможности за активизиране на местните общности и за стимулиране на местното икономическо развитие. Извежда се препоръката да се стимулират местните общности да разработват и изпълняват чрез МИГ многофондови стратегии за развитие.

Пето. Организирано и проведено е уеббазирано онлайн анкетно изследване (<https://s.surveypalnet.com/sH5LOYujO>) сред ръководители и експерти от МИГ, данните от които са използвани за извършване на дескриптивен анализ, проверки на хипотези и корелационен анализ на отговорите. Анализът не открива зависимост между административния капацитет, както и между социално-икономическото въздействие на ВОМР върху развитието на населените места, от една страна, и местоположението на МИГ, от друга. Това предполага възможността за прилагане на подхода и функционирането му еднакво добре в Северна и Южна България и се отхвърля хипотезата за необходимостта от диференциран подход в Северна и Южна България, като се препоръчва унифициран подход.

Шесто. Разработена е система от показатели за анализ и оценка на ефектите от функционирането на МИГ по отношение на активизирането на местните общности и за постигане целите на Стратегията за ВОМР. На базата на мониторинг на публична информация, извлечена от Годишните доклади за отчитане изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие (СВОМР) по подмярка 19.2 „Прилагане на операции в рамките на стратегии за водено от общностите местно развитие“ за 2019 г., предложената система е апробирана и се откроява изводът, че с функционирането на МИГ значително се повишава активността на местните общности, като това е по-силно изразено при общините с многофондови МИГ.

VI. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Студии (15 точки)

1. Проданова, Д. Сравнителен анализ на икономическото развитие на селските райони в България в контекста на подхода ЛИДЕР // Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, АИ Ценов, Том XIII, 2020, книга 16, с. 211-234, ISSN: 1313-6542.

Статии (10 + 5 точки)

1. Проданова, Д. Подходът ЛИДЕР като ефективен инструмент на общата селскостопанска политика на ЕС за устойчиво развитие на селските райони // Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, АИ Ценов, Том XI, 2018, книга 14, с. 448-465, ISSN: 1313-6542.

2. Проданов, С., Проданова, Д. Покритие на България с местни инициативни групи - териториален анализ // Народно стопански архив, 2022, кн. 1, с. 3-23, ISSN: 0323-9004.

Доклади (10 + 10 точки)

1. Проданова, Д. Функции и роля на Местните инициативни групи като управляващи органи в селските райони // Управлението на проекти – предизвикателство пред съвременната наука и практика : Кръгла маса – Свищов, 2019, с. 127-134, ISBN: 978-954-23-1770-8.

2. Проданова, Д. Концепция за многостепенно управление: Възникване, развитие, перспективи // Икономиката на България – 30 години след началото на промените : Научно-практическа конференция, 22 ноември 2019 г., Свищов, 2019, с. 524-532, ISBN: 978-954-23-1815-6.

Съответствие с изискванията за регистрация в НАЦИД: 50 т. > 30 т.

VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

Съгласно чл. 68 ал. 2 от Правилника за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“

Долуподписаната Димитрина Любенова Проданова с докторантски номер D020318167 декларирам, че:

1. Дисертационният ми труд на тема „Стимулиране икономическото развитие на селските райони чрез активизиране на местните общности“ е оригинална и автентична научна разработка, като в нея са изложени собствени идеи, анализи, текстове и коментари, базирани на достоверна информация, съответстваща на обективната истина;
2. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са цитирани в текста на дисертацията съгласно установените стандарти и са посочени надлежно в библиографията, приложена към дисертационната разработка;
3. Постигнатите в дисертационния труд резултати и неговите приносни моменти не са заимствани от изследвания и публикации, в които не съм взела участие;
4. При написването на дисертационния труд са спазени изискванията на Закона за развитието на академичния състав и Закона за авторското и сродните му права.

гр. Свищов

19.04.2022 г.

.....

/Димитрина Любенова Проданова/